

Національна академія педагогічних наук України
Інститут проблем виховання

КОЛОТИЛО ОКСАНА МИКОЛАЇВНА

УДК 373.3:043.86:7:159.955

**РОЗВИТОК ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

13.00.07 – теорія і методика виховання

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті проблем виховання НАПН України.

Науковий керівник кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
Масол Людмила Михайлівна.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник
Сотська Галина Іванівна,
завідувач відділу змісту та організації педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України;

кандидат педагогічних наук, доцент
Аристова Людмила Сергіївна,
Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, доцент кафедри музичного мистецтва та соціальної роботи.

Захист відбудеться “24” листопада 2015 р. о 16.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.454.01 в Інституті проблем виховання НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій частині Інституту проблем виховання НАПН України (04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9).

Автореферат розіслано “_____” жовтня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ж. В. Петрочко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Трансформаційні зміни системи національної освіти потребують зокрема радикального перегляду змісту і методів естетичного виховання школярів. З огляду на це особливої значущості набуває питання розвитку особистісних якостей вихованців, однією з яких є здатність до художньо-образного мислення. Повноцінне сприйняття світу та осягнення цінностей мистецтва неможливі без розвиненого у дитини художньо-образного мислення, без якого істотно ускладнюється процес формування системи естетичних поглядів і переконань.

Законодавство України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, Основні орієнтири виховання учнів 1–11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів України, Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах, Державний стандарт загальної початкової освіти визначають необхідність виховання в учнів емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва та довкілля, естетичних ідеалів, здатності розуміти та інтерпретувати твори мистецтва, оцінювати естетичні явища; формування в учнів на доступному рівні системи художніх знань і вмінь, художніх здібностей і мислення, здатності до самовираження.

Художньо-образне мислення досліджується представниками різних наук. У філософії розглядаються аспекти художнього мислення митця, художнього образу як провідних категорій естетики, що відбивають сутність художньої творчості (Ю. Борев, К. Горанов, Ю. Гусев, А. Єремєєв, М. Каган, С. Кримський та інші).

У психології мисленнєвий процес вважається зумовленим взаємодією суб’єктів зі світом людей та світом речей у процесі спілкування та діяльності (І. Бех, А. Брушлинський, Л. Виготський, П. Гальперін, Г. Костюк, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн).

Представники педагогічної науки, зокрема педагогіки мистецтва, вбачають у розвитку художньо-образного мислення школяра важливу передумову успішної організації навчально-виховного процесу, від якої залежить подальший розвиток творчої мислячої, ініціативної особистості (Л. Масол, Г. Падалка, О. Рудницька та інші).

Окремі питання розвитку художньо-образного мислення виступали предметом дисертаційних досліджень. Зокрема, дисертація Л. Григоровської присвячена темі розвитку образного мислення молодших підлітків засобами музики; Н. Фунтікова розглядала проблему формування образного мислення у старшокласників засобами літератури; Н. Батюк розкрила питання формування художньо-образного мислення молодших школярів на уроках музики на основі українського народного мистецтва; Н. Терещенко досліджувала розвиток художньо-образного мислення молодших школярів на уроках образотворчого мистецтва; М. Михайлова висвітлювала розвиток художньо-образного мислення дітей 6–7 років засобами музично-драматичної діяльності. Однак, незважаючи на ґрунтовність цих досліджень, питання природи і специфіки художньо-образного мислення дітей ще не призвели до цілісного осягнення, що стало причиною відсутності у сучасній педагогічній

науці загальної концепції його розвитку в учнів різного шкільного віку. Здійснені дослідження були сфокусовані на особливостях певного виду мистецтва, обмежувалися площиною окремих предметів художньо-естетичного напрямку. Поза увагою дослідників залишилися можливості виховного процесу, спрямованого на формування естетичних якостей особистості, зокрема здатності до художньо-образного мислення. Не був також урахований інтегративний підхід до навчально-виховної діяльності, який є актуальним і продуктивним для сучасної освіти.

Багатоаспектність проблеми розвитку художньо-образного мислення молодших школярів у навчально-виховній діяльності потребує подальшого ґрунтовного вивчення, що уможливить усунення *суперечностей* між:

- соціальними потребами в гармонійному розвитку всіх різновидів мислення дитини та недостатньою увагою вчителів до стимулювання саме художньо-образного мислення молодших школярів;
- значним потенціалом початкової освіти щодо розвитку художньо-образного мислення учнів і відсутністю оптимальної взаємодії урочної та позаурочної художньо-пізнавальної і художньо-творчої діяльності учнів;
- необхідністю активізації впливу різних навчальних предметів на розвиток художньо-образного мислення учнів початкових класів і недостатньою розробленістю педагогічного інструментарію, що сприятиме вирішенню зазначеної проблеми у навчально-виховному процесі із застосуванням інтегративного підходу.

Актуальність, недостатня теоретична і практична розробленість означеної проблеми та необхідність подолання виявлених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: ***“Розвиток художньо-образного мислення молодших школярів у навчально-виховній діяльності”***.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складовою науково-дослідних тем лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти Інституту проблем виховання НАПН України “Формування базових компетентностей учнів загальноосвітньої школи в системі інтегративної мистецької освіти” (державний реєстраційний номер 0106U000441), “Естетизація навчально-виховного процесу в основній та старшій школі засобами мистецтва” (державний реєстраційний номер 0110U001193).

Тему дослідження затверджено вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України (протокол № 9 від 26.11.2009 р.) і узгоджено Радою з координації наукових досліджень в галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 2 від 30.03.2010 р.).

Мета дослідження: на підставі аналізу філософських, психолого-педагогічних праць узагальнити теоретичні основи розвитку художньо-образного мислення молодших школярів, визначити та експериментально перевірити педагогічні умови та методику розвитку художньо-образного мислення молодших школярів у навчально-виховній діяльності.

Відповідно до мети окреслено **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми у науковій літературі, визначити сутність та уточнити структуру художньо-образного мислення молодших школярів.

2. Виокремити і схарактеризувати критерії, показники, виявити рівні розвитку художньо-образного мислення молодших школярів.

3. Визначити та експериментально перевірити педагогічні умови розвитку художньо-образного мислення молодших школярів у навчально-виховній діяльності.

4. Розробити та експериментально перевірити методику розвитку художньо-образного мислення молодших школярів на уроках та у позаурочній виховній роботі.

Об'єкт дослідження – процес розвитку художньо-образного мислення учнів початкових класів загальноосвітньої школи.

Предмет дослідження – педагогічні умови і методика розвитку художньо-образного мислення молодших школярів у навчально-виховній діяльності.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять праці філософів з проблеми художнього мислення та художнього образу (В. Бичков, Ю. Борев, Ю. Гусев, М. Каган, С. Кримський, Л. Левчук, В. Личковах, К. Горанов); психологів щодо вікових особливостей дитини молодшого шкільного віку та особливостей її мислення (Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн); концептуальні положення особистісно орієнтованого виховання (І. Бех, Є. Бондаревська, І. Якиманська); основоположні принципи початкової освіти (Н. Бібік, О. Савченко); теоретичні положення художньо-естетичного виховання (І. Зязюн, Н. Миропольська, О. Рудницька, Г. Падалка) та результати дослідження проблеми взаємодії мистецтва у педагогічному процесі (Л. Масол, Г. Шевченко та інші).

Для реалізації мети й виконання поставлених завдань у дисертаційному дослідженні використано такі **методи**:

- *теоретичні*: аналіз філософських, психологічних, педагогічних джерел з досліджуваної проблеми, зокрема навчальних програм для початкової школи, їх систематизація та узагальнення з метою формулювання теоретичних основ дослідження, визначення сутності художньо-образного мислення молодших школярів, а також уточнення його структури;

- *емпіричні*: педагогічне спостереження, анкетування, інтерв'ювання, вивчення продуктів творчої діяльності молодших школярів, комплексне діагностування, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) з метою отримання первинного емпіричного матеріалу і виявлення рівнів розвитку художньо-образного мислення молодших школярів та перевірки ефективності педагогічних умов і методики його розвитку у навчально-виховній діяльності;

- *статистичні*: математичне обчислення оцінювання стану досліджуваної проблеми та експериментальне підтвердження ефективності створених педагогічних умов розвитку художньо-образного мислення молодших школярів у навчально-виховній діяльності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

вперше визначено сутність процесу художньо-образного мислення молодших школярів у навчально-виховній діяльності, який охоплює сприймання образів мистецтва на основі ціннісного ставлення до них, естетичні судження та

моделювання власних оригінальних художніх образів завдяки активізації уяви та фантазії; виокремлено і схарактеризовано критерії та показники розвитку художньо-образного мислення молодших школярів (когнітивний: гнучкість мислення, асоціативність мислення, естетичні судження; емоційно-ціннісний: художньо-пізнавальні потреби та інтереси, художнє сприймання та емоційне ставлення до мистецтва; діяльнісно-творчий: продуктивність уяви у художньо-творчій діяльності, оригінальність створених учнями образів); обґрунтовано педагогічні умови розвитку художньо-образного мислення молодших школярів у навчально-виховній діяльності: спрямування змісту виховання в єдності класно-урочної та позаурочної діяльності на послідовний розвиток основних компонентів художньо-образного мислення (сприймання, емоційність, естетичні судження, асоціювання, уява, фантазія) як особистісних якостей; застосування інтегративного (галузевого та міжгалузевого) підходу до навчально-виховного процесу на уроках і в позаурочній діяльності; стимулювання активної позиції у пізнанні різних видів мистецтва та емоційної сфери молодших школярів; комбінування колективних, групових та індивідуальних форм діяльності учнів та впровадження комплексу методів, художньо-творчих завдань і вправ; застосування особистісно орієнтованого стилю суб'єкт-суб'єктного спілкування;

уточнено структуру і методи діагностування художньо-образного мислення молодших школярів у навчально-виховній діяльності;

подальшого розвитку набув інтегративний підхід до навчально-виховного процесу у початковій школі.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні та впровадженні методики розвитку художньо-образного мислення молодших школярів на уроках та у позаурочній виховній діяльності, яка містить комплекс форм, методів, художньо-творчих завдань і вправ, спрямованих на стимулювання художньо-образного мислення молодших школярів. Розроблена методика конкретизована у навчально-мистецьких порадах і педагогічних малюнках у змісті підручника “Мистецтво” та посібника (робочого зошита) для 2 класу загальноосвітніх навчальних закладів, які мають відповідний гриф МОН України.

Упровадження “Комплексу асоціативних художньо-образних координаційних вправ для вироблення навички каліграфічного письма на уроках навчання грамоти та математики у першому класі”, “Комплексу художньо-образних координаційних вправ на уроках математики у 1–4-х класах” забезпечує розвиток художньо-образного мислення молодших школярів на уроках навчання грамоти, математики, стимулює їх до фантазування, асоціювання, самостійного створення художніх образів у практичній діяльності під час навчання та у позаурочний час.

Розроблений курс за вибором “Вчимося спостерігати, слухати, творити” для 1–4-х класів, який містить завдання, ігри, вправи та форми позакласної виховної роботи інтегрованого характеру, що поєднують екскурсійні заняття і практичну діяльність у творчій майстерні, спрямований на поетапний розвиток усіх компонентів художньо-образного мислення.

Результати та висновки дослідження можуть бути використані у ВНЗ під час професійної підготовки студентів різних освітньо-кваліфікаційних рівнів

спеціальності “Початкове навчання” (спеціалізації: образотворче мистецтво, музика), під час розроблення навчальних посібників та методичних рекомендацій з теорії та методики виховання; ведення курсів з теорії та методики викладання мистецьких дисциплін у системі післядипломної педагогічної освіти, а також у практичній діяльності вчителів початкових класів.

Результати дисертаційного дослідження **впроваджено** у практику роботи загальноосвітніх навчальних закладів: Чернігівської ЗСШ І–ІІІ № 1 (довідка № 01-07/174 від 06.09.2013 р.), Чернігівського ліцею № 22 (довідка № 29 від 05.02.2015 р.), Чернігівської ЗСШ І–ІІІ ст. № 35 (довідка № 107 від 23.05.2014 р.), Львівської СЗШ № 3 (довідка № 02-07/014 від 14.01.2015 р.), сільської Грушівської ЗОШ І–ІІІ ступенів Тячівського району Закарпатської області (довідка № 63 від 24.12.2014 р.)

Висновки дисертаційного дослідження також упроваджено у процес фахової курсової підготовки вчителів у Чернігівському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського (довідка № 69 від 26.01.2014 р.), на семінарах і секційних заняттях Чернігівського та Львівського методичних об’єднань (довідки № 01-11/180 від 02.02.2015 р., № 63 від 14.01.2015 р.)

Особистий внесок здобувача. У програмі “Мистецтво” 1–4 класи, підручнику та посібнику (робочому зошиті) “Мистецтво” для 2 класу загальноосвітніх навчальних закладів, написаному в співавторстві з Л. Масол, О. Гайдамакою, Н. Очеретяною, автором дисертації розроблено художньо-творчі вправи, навчально-мистецькі поради й педагогічні малюнки, що активізують розвиток художньо-образного мислення молодших школярів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і висновки дослідження апробовано на міжнародному науково-практичному семінарі “Поліхудожнє виховання учнів загальноосвітньої школи у процесі впровадження інтегрованих курсів” (VI Школа методичного досвіду Миколаїв-Коблево, 2012), *Міжнародному та Всеукраїнському науково-практичному семінарі “Розвиток творчого потенціалу учнів загальноосвітніх навчальних закладів у системі поліхудожньої освіти та виховання”* (VII Школа методичного досвіду Миколаїв-Коблево, 2013), *Всеукраїнській науково-практичній конференції Інституту проблем виховання НАПН України “Процес виховання у координатах духовного розвитку особистості”* (Київ, 2013), *Всеукраїнському науково-практичному семінарі “Проблема наступності мистецької освіти та полікультурного виховання учнів початкової, основної і старшої школи: педагогічні моделі та інноваційні технології”* (V Школа методичного досвіду Миколаїв-Коблево, 2011), *обласній науковій конференції “Інноваційні технології навчання та виховання”* (Чернігів, 2011); *звітних науково-практичних конференціях Інституту проблем виховання НАПН України* (Київ, 2011, 2012).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації відображено у 12 публікаціях автора (9 одноосібних). З них 5 статей у вітчизняних і 1 стаття в іноземному науковому фаховому виданні, 1 навчальна програма (у співавторстві), 1 підручник (у співавторстві) та 1 посібник-робочий зошит (у співавторстві), які

мають відповідний гриф МОН України; 3 статті у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (214 найменувань, з них 6 – іноземною мовою) та 25 додатків. Загальний обсяг дисертації 253 сторінки, з них 167 сторінок основного тексту. Робота містить 12 таблиць, 5 рисунків на 19 сторінках (1 рисунок на 1 повній сторінці, 2 таблиці на 2 повних сторінках).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження, проаналізовано ступінь розробленості проблеми, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, об'єкт, предмет дослідження, сформульовано завдання, теоретико-методологічну основу та методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення роботи, особистий внесок здобувача, подано інформацію про апробацію і впровадження результатів дослідження, публікації, структуру і обсяг дисертаційної роботи.

У *першому розділі* – **“Теоретичні основи розвитку художньо-образного мислення”** – визначено концептуальні основи досліджуваної проблеми, стан її розробленості у філософській, психологічній, педагогічній літературі; розкрито зміст понять “художньо-образне мислення особистості”, “художньо-образне мислення молодшого школяра”, проаналізовано чинні навчальні програми для початкових класів у контексті дослідження.

Аналіз поняттєво-термінологічного апарату дав можливість визначити і схарактеризувати стрижневі для нашого дослідження поняття і терміни, серед яких “художньо-образне мислення” й “художній образ”.

Теоретичний аналіз поняття “художній образ” засвідчив, що означена проблема початково розроблялася у межах античної філософії (сутністю мистецтва античні філософи вважали мімесис). У мистецтві, насамперед візуальному, до початку ХХ століття базовим був міметичний принцип, як наслідування природі та дійсності у мистецтві. Естетика ХХ століття змінює акценти з емоційно-чуттєвого ставлення до світу на інтелектуально-пізнавальне і гедоністичне. Нон-класична естетика ініціює нові ідеї у мистецтві, виключає традиційний принцип відображення дійсності в художніх образах і характеризується свободою художньої мови. На зміну мімесису прийшло конструювання на основі колажу-монтажу як основи творчого методу.

У дисертації встановлено, що образність є характерною рисою творчого процесу, а художній образ – його формою, закономірним результатом.

Узагальнення філософських праць (В. Бичков, Ю. Борєв, Ю. Гусєв, М. Каган, С. Кримський, Л. Левчук, В. Личковах, К. Горанов та інші) дало змогу конкретизувати *властивості художнього образу*, до яких належать: асоціативність, метафоричність, парадоксальність, багатозначність і недомовленість, індивідуалізоване узагальнення, типізація, єдність думки та почуття, поєднання

образу з особистістю художника, оригінальність, емоційність, інформативність, алегоричність, інтуїтивність тощо.

Аналіз основних психологічних підходів до проблеми дослідження (А. Брушлинський, Л. Виготський, О. Леонтьєв, О. Костюк та інші) дав можливість з'ясувати психологічну сутність мислення. На основі праць Б. Ананьєва, О. Галкіної, Л. Гурової, А. Запорожця, Є. Ігнатєвої, С. Рубінштейна, І. Якиманської та інших учених обґрунтовано важливу роль наочно-образного мислення. З'ясовано, що в контексті образності визначають такі *види мислення*: предметно-наочне, варіативно-образне, синтетично-образне, символічно-образне, асоціативно-образне (Р. Немов, І. Савранський, О. Тихомиров, Л. Шрагіна та інші). Розподіл мислення на види можливий лише теоретично, практично ж вони співіснують як складний сплав, безперервний процес, у якому характер мислення визначається типом практичної діяльності та необхідними для цього специфічними якостями. Оскільки стосовно особистості будь-який вид мислення є індивідуальним, самостійним, має свою логіку функціонування, динаміку розвитку, то певним видом мислення можна назвати і художньо-образне мислення.

Художньо-образне мислення як поняття конкретизують з двох позицій: художність відображує специфіку сприймання, емоційність, чуттєвість, образність – здібність відображення суттєвих ознак об'єктів і сутність їхнього структурного взаємозв'язку. Художньо-образне мислення внаслідок його асоціативності зумовлює підвищену здатність до уявлення, воно емоційно-чуттєве, тобто постійно викликає переживання, викликані художніми образами, виражає ставлення людини до предметів і явищ.

Аналіз наукових положень Л. Масол щодо змісту поняття художньо-образного мислення з позиції педагогіки мистецтва як поліфункціонального, гетерогенного, амодального дав змогу уточнити його структуру. При цьому до уваги взято положення, що в акті мислення людини інтегруються процеси споглядання, відображення, зіставлення, узагальнення, уяви тощо.

Шляхом узагальнення психологічних особливостей дітей молодшого шкільного віку встановлено, що в них переважає наочно-образне мислення з елементами абстракції. Проте образ, який виникає у дитини в результаті сприймання навколишнього світу чи творів мистецтва, не завжди пов'язаний з емоційним чи художньо-творчим компонентом. Саме тому розвиток художньо-образного мислення важливий для дітей молодшого шкільного віку як необхідна умова формування системи естетичних поглядів і переконань. Акцентовано, що художній образ, створений дитиною, не можна прирівнювати до художнього образу, створюваного дорослим, оскільки діти молодшого шкільного віку не володіють рівнем розвитку якостей художньо-образного мислення, притаманним дорослій людині.

З огляду на властивості художнього образу, які синтезуються у процесі його створення, та специфіку вікового періоду представлено *характеристики* художньо-образного мислення молодших школярів: чуттєвість, емпатія, аналіз, порівняння, гнучкість, домисел, оригінальність. Окреслені характеристики охоплюють такі процеси та властивості людської психіки, як-то: сприймання та емоційність

(чуттєвість, емпатія), естетичні судження (аналіз, порівняння, гнучкість), уява, фантазія (домисел), асоціювання (оригінальність), що виявляються у процесі сприймання мистецтва і під час художньо-творчої діяльності. На основі зазначеного узагальнено, що перелічені елементи є структурними одиницями художньо-образного мислення молодших школярів.

У процесі теоретичного дослідження проблеми сформульовано визначення поняття *“художньо-образне мислення молодшого школяра”* як багатокомпонентного пізнавально-творчого процесу, якому притаманні емоційність та асоціативність; він охоплює сприймання образів мистецтва на основі ціннісного ставлення до них, естетичні судження та моделювання власних оригінальних художніх образів завдяки активізації уяви та фантазії.

У теоретичну основу дослідження процесу розвитку художньо-образного мислення молодших школярів покладено також низку педагогічних ідей щодо особистісної інтерпретації світу (Г. Падалка); формування образного мислення особистості у контексті її морально-духовного виховання (О. Опанасюк, Т. Шевченко); формування художнього образу обдарованих дітей на основі поліхудожнього занурення в мистецько-освітній простір (О. Комаровська). Під час обґрунтування теоретичних основ досліджуваної проблеми до уваги також взято наукові положення І. Якиманської щодо особливостей просторового мислення як різновиду образного мислення; І. Зязюна про художньо-образне мислення, яке внаслідок притаманних йому характеристик (емоційність, асоціативність тощо) зумовлює підвищену здатність до уявлення.

Враховуючи зазначене, а також результати аналізу з навчальних програм для початкової школи з різних предметів обґрунтовано думку щодо розриву між метою і програмовими завданнями та змістом відповідних дисциплін. Це не сприяє у повному обсязі розвитку здатності дитини до творчого самовираження, тому висловлено припущення щодо важливості розроблення та застосування методики розвитку художньо-образного мислення молодших школярів на інтегративних засадах.

У *другому розділі – “Стан проблеми розвитку художньо-образного мислення молодших школярів”* – виокремлено і схарактеризовано критерії та показники художньо-образного мислення молодших школярів, на основі застосування діагностичних методик виявлено рівні розвитку художньо-образного мислення молодших школярів в умовах чинної навчально-виховної системи школи.

Відповідно до структурних компонентів з’ясовано й обґрунтовано критерії та показники, що характеризують художньо-образне мислення молодших школярів як різнобічний процес.

Когнітивний критерій розкривають показники: гнучкість мислення, асоціативність мислення, естетичні судження.

Емоційно-ціннісному критерію відповідають такі показники: художньо-пізнавальні потреби та інтереси, художнє сприймання та емоційне ставлення до мистецтва.

Показниками *діяльнісно-творчого критерію* є: продуктивність уяви у художньо-творчій діяльності, оригінальність створених учнями образів.

Визначення критеріїв та показників дало змогу надати рівневу характеристику розвитку художньо-образного мислення молодших школярів у навчально-виховній діяльності та виявити три відповідні рівні: високий, середній і низький.

Високий рівень розвитку художньо-образного мислення має такі характеристики: учень здатний встановлювати відповідну залежність емоцій, образів відповідно художніх засобів, виявляти емоційно-образні характеристики творів мистецтва; вміє самостійно висувати різноманітні ідеї стосовно створюваних художніх образів, які належать до різних тематичних напрямів; здатний самостійно встановлювати нетривіальні образні асоціації у процесі сприймання та створення художнього образу; самостійно висловлює повну естетичну оцінку художніх образів, аргументує її, висловлює судження щодо краси у природі, творах мистецтва, людині; виявляє активність, зацікавленість, готовність, прагнення вдосконалювати свою художньо-пізнавальну діяльність; демонструє інтерес до творів мистецтва; може самостійно створювати художні образи, які вирізняються нестандартністю; виявляє здатність різноманітних варіантів поєднань художніх образів.

Середній рівень розвитку художньо-образного мислення свідчить про таке: учень частково здатний встановлювати відповідну залежність емоцій, образів відповідно художніх засобів виразності, виявляти емоційно-образні характеристики творів мистецтва; вміє самостійно чи з допомогою вчителя висувати ідеї стосовно створюваних художніх образів, які належать переважно до однорідних тематичних напрямів; здатний самостійно встановлювати стандартні образні асоціації у процесі сприймання та створення художнього образу; висловлює естетичну оцінку художніх образів, спрощені судження щодо краси у природі, творах мистецтва, людині, але частково їх аргументує за стимулювання вчителя; може створювати художні образи частково самостійно, проте вони, здебільшого, передбачувані, стандартні; учень прагне вдосконалювати свою художньо-пізнавальну діяльність; демонструє частковий інтерес до творів мистецтва; виявляє часткову здатність поєднання художніх образів.

Низький рівень розвитку художньо-образного мислення має такі характеристики: учень не здатний встановлювати залежність емоцій, образів відповідно художніх засобів виразності, виявляти емоційно-образні характеристики творів мистецтва; не вміє самостійно висувати ідеї стосовно створюваних художніх образів (вони належать лише до однорідних тематичних напрямів); здатний встановлювати найпростіші образні асоціації тільки з допомогою вчителя у процесі сприймання та створення художнього образу; не прагне вдосконалювати свою художньо-пізнавальну діяльність; не демонструє інтересу або демонструє слабко виражений інтерес до творів мистецтва; не здатний висловлювати естетичну оцінку художніх образів або висловлює її лише за допомогою вчителя, при цьому не може аргументувати судження стосовно краси у природі, творах мистецтва, людині; не здатний створювати художні образи самостійно, або створює найпростіші художні образи, не виявляючи змоги їх поєднати.

Для з'ясування стану розвитку художньо-образного мислення молодших школярів у навчально-виховній діяльності до констатувального етапу експерименту

було залучено 360 учнів 1–4 класів загальноосвітніх навчальних закладів різних типів: 60 учнів СЗНЗ № 1 м. Чернігова, 90 учнів Чернігівського ліцею № 22, 90 учнів ЗОШ № 35 м. Чернігова, 30 учнів сільської Старобілоуської ЗОШ I–III ступенів Чернігівського району Чернігівської області, 30 учнів Львівської СЗШ № 3, 30 учнів Львівської СЗШ № 55, 30 учнів сільської Грушівської ЗОШ I–III ступенів Тячівського району Закарпатської області.

За узагальненими результатами зазначеного етапу експерименту було здійснено розподіл учнів за трьома рівнями розвитку художньо-образного мислення: високим (13,6 %), середнім (26,0 %), низьким (60,4 %).

До складу експериментальної (ЕГ) та контрольної груп (КГ) увійшло 180 учнів молодших класів (по 90 учнів у кожній групі) Чернігівського ліцею № 22, ЗНЗ № 35 м. Чернігова. На початку дослідження учні експериментальних та контрольних груп мали майже однакові показники рівнів розвитку художньо-образного мислення відповідно до розроблених критеріїв.

Під час констатувального етапу експерименту використано сукупність модифікованих діагностик: анкетування, бесіди, інтерв'ю, тестування. Кількісні та якісні результати засвідчили, що для більшості учнів характерний низький і середній рівні розвитку художньо-образного мислення. Зокрема, низький рівень виявило 42,2 % (38 осіб) ЕГ та 38,9 % (35 осіб) КГ; середній рівень – 46,7 % (42 особи) ЕГ та 47,8 % (43 особи) КГ; високий рівень – 11,1 % (10 осіб) ЕГ та 13,3 % (12 осіб) КГ.

За результатами діагностування проаналізовано гендерні відмінності учнів. Дівчатка створюють образи квітів, дерев, птахів, зображення принцес, для них характерні більш емоційні відгуки при сприйманні творів мистецтва. Дівчатка активніше долучались до виконання творчих завдань, їхні образи були органічними, більш продуманими. Хлопчики віддають перевагу образам машин, техніки, малювали роботів, що відповідає їхнім інтересам; аналізуючи твори мистецтва, вони висловлювали лаконічні думки, їхні відповіді характеризувались меншою емоційністю.

Під час педагогічного спостереження з'ясовано, наскільки навчально-виховна діяльність сприяє розвитку художньо-образного мислення молодших школярів на уроках з різних предметів: музики, образотворчого мистецтва, інтегрованого курсу “Мистецтво”, навчання грамоти, читання, української мови, математики, курсу “Я і Україна”, трудового навчання, англійської мови. Аналіз результатів педагогічного спостереження дає підстави зробити висновок, що можливості навчальної діяльності учнів неповною мірою сфокусовані на розвитку художньо-образного мислення. Застосування наочного художнього матеріалу на уроках з різних предметів, окрім мистецьких, має епізодичний і суто ілюстративний характер.

Результати діагностування констатувального етапу експерименту засвідчили потребу визначення педагогічних умов і розроблення методики розвитку художньо-образного мислення молодших школярів у навчально-виховній діяльності.

У третьому розділі – “Теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов і методики розвитку художньо-образного мислення молодших школярів у навчально-виховній діяльності” –

обґрунтовано педагогічні умови і методику розвитку художньо-образного мислення молодших школярів, висвітлено перебіг формувального етапу педагогічного експерименту, проаналізовано його результати.

Визначено такі *педагогічні умови розвитку художньо-образного мислення молодших школярів у навчально-виховній діяльності*: спрямування змісту виховання в єдності класно-урочної та позаурочної діяльності на послідовний розвиток основних компонентів художньо-образного мислення (сприймання, емоційність, естетичні судження, асоціювання, уява, фантазія) як особистісних якостей; застосування інтегративного (галузевого та міжгалузевого) підходу до навчально-виховного процесу на уроках і в позаурочній діяльності; стимулювання активної позиції у пізнанні різних видів мистецтва та емоційної сфери молодших школярів; комбінування колективних, групових та індивідуальних форм діяльності учнів та впровадження комплексу методів, художньо-творчих завдань і вправ; застосування особистісно орієнтованого стилю суб'єкт-суб'єктного спілкування.

Для здійснення формувального етапу експерименту була розроблена методика, що концептуально відповідає теоретичним положенням дисертаційного дослідження та враховує практичний досвід автора. В основу методики покладено зміст, форми і методи, завдання і вправи щодо активізації виховного впливу на пізнавальну, емоційно-чуттєву, діяльнісно-творчу сфери учнів молодших класів.

Розроблена методика розвитку художньо-образного мислення молодших школярів охоплювала уроки та позакласну виховну роботу. Зокрема, у перебігу експерименту в межах класно-урочної виховної діяльності апробовано художньо-творчі вправи, педагогічні малюнки та навчально-мистецькі поради до практичних завдань, спрямовані на розвиток компонентів художньо-образного мислення, які запропоновані для використання у підручнику для 2 класу “Мистецтво”, робочому зошиті для 2 класу “Мистецтво” (у співавторстві з Л. Масол, О. Гайдамакою, Н. Очеретяною).

На уроках з інших предметів (навчання грамоти та математики) використовувалися комплекси асоціативних художньо-образних координаційних вправ, спрямовані на розвиток художньо-образного мислення молодших школярів. Запропонований однорічний *“Комплекс асоціативних художньо-образних координаційних вправ для вироблення навички каліграфічного письма на уроках навчання грамоти та математики у першому класі”* має логічне продовження на уроках математики у 2–4 класах як *“Комплекс асоціативних художньо-образних координаційних вправ на уроках математики у 2–4 класах”*. Ці вправи застосовуються на етапі актуалізації знань як хвилинка каліграфії (протягом 5–6 хвилин).

Під час викладання курсу за вибором “Вчимося спостерігати, слухати, творити” (1 година на тиждень), який побудовано на основі внутрішньогалузевої інтеграції, реалізувався системний підхід до розвитку всіх компонентів художньо-образного мислення. У курсі передбачено структурування змісту таким чином, що окремі блоки уроків сфокусовано на поетапному розвитку відповідних якостей художньо-образного мислення. На першому етапі увага приділялася сприйманню творів мистецтва, порівнянню, характеристиці образів, накопиченню художньо-

естетичного досвіду учнів, активізації їхньої пізнавальної активності у сприйманні творів мистецтва та власній художньо-образній діяльності. Проводилися уроки сприймання мистецтва, на яких застосовувалися: перегляд презентацій відповідної тематики, аналіз творів мистецтва, фасилітовані бесіди з метою стимулювання проникнення в художні образи; відбувалося слухання музичних творів, зіставлення їх з близькими за характером образотворчими, літературними творами. На другому етапі діти залучалися до творчої діяльності на основі творів мистецтва чи самостійного творчого пошуку.

Методика курсу урізноманітнена нестандартними техніками виконання творчої роботи: плямографія, пуантилізм, ниткографія, малювання губкою, зубною щіткою, аерографія, монотипія, акватипія, пластичне моделювання, комбінована аплікація, елементи флористики тощо. Інтегративний характер змісту занять курсу забезпечує опанування мови різних видів мистецтв, творчу реалізацію можливостей учнів у них, комбінування колективних, групових та індивідуальних форм роботи.

Окрім прийомів цілеспрямованого педагогічного впливу, передбачено використання також методів та прийомів непрямого впливу, з метою створення на уроках позитивного емоційного тла, комфортної атмосфери творчої співпраці. Це – методи сугестопедагогіки, казкотерапії, фасилітовані бесіди, навчання у русі.

Методика розвитку художньо-образного мислення молодших школярів охоплювала позаурочну виховну роботу (виховні години, заняття в гуртках, свята, проектну діяльність, проведення екскурсій, відвідування виставок, бібліотек тощо).

У плани виховної роботи вчителів було внесено виховні години інтегрованого характеру, які реалізували художньо-естетичний напрям. Окрім цього, виокремлено блоки виховних годин, у яких поєднано екскурсії та інтегративні заняття у творчій майстерні зі створення художніх образів. Тематика колективно-дослідницьких та групових проектів з різних навчальних предметів була пов'язана з мистецтвом (“Творчість Т. Шевченка – художника”, “Краса природи у творах Л. Українки”, “Народна іграшка мого краю”, “Пори року у творах художників”, “Символи України”). Учнями також було розроблено проекти за тематикою виховних годин: “Птахи у народних піснях”, “Історія однієї маски” (2 клас), “Як створюється книжка” (3 клас), “Пісня – душа народу”, “Зимові святки у рідному краї” (4 клас). Творчим продуктом такої проектної діяльності стали виставки малюнків та поробок: “Осінь за вікном”, “Зимові сни”, “Зацвіли в саду яблуні”, “Мій рідний край”, “Карнавальна маска”, “Книжка-іграшка”; класні міні-газети: “Вийся, віночку”, “Подорож морем”. Учням пропонувалися творчі завдання (наприклад, “оживити” картину, підготувати пародію на зірок естради, побудувати групову скульптуру, намалювати картину, скласти римовки тощо); проводилися різні форми роботи (виховна година “Образ жінки у мистецтві”, конкурси малюнків “Осінній пейзаж”, “Сон зимового дерева”, “Весняний сад”, “Шевченкова буквиця”, вікторини знавців музики).

Гурткова робота мала на меті розвиток художньо-образного мислення учнів в інших видах творчої діяльності. Результатом застосування експонувальних методів (імпресивних та експресивних) стало створення учнями ілюстрацій до дитячих

книжок. Зокрема, учнями художньо оформлені дитячі книжки: “Добра та мудрості стежини для кмітливої дитини” – твори В. Сухомлинського, покладені на вірші Т. Каверіною; творчі літературно-художні проекти у рамках Чернігівського обласного дитячого конкурсу юних літераторів “Хай весь світ дивують нині діти неньки-України”. Опубліковані три книжки – приклад групових форм роботи в межах гуртка “Юний художник”, який діти відвідували за бажанням.

Аналіз результатів діагностування на контрольному етапі експериментального дослідження свідчить про підвищення показників рівнів розвитку художньо-образного мислення за когнітивним критерієм. У молодших школярів відбулися якісні зміни щодо сформованості гнучкості мислення: учні здебільшого самостійно здійснювали гнучкі переходи у створенні художніх образів. Якісні зміни асоціативності мислення виразились у здатності самостійно встановлювати нетривіальні образні асоціації у процесі сприймання та створення художніх образів, в умінні встановлювати зв'язок між новою та відомою інформацією за схожістю, суміжністю, контрастом, у поєднанні (інтерпретуванні) цієї інформації при створенні нового художнього образу. Учні навчилися самостійно висловлювати естетичні судження про емоції, почуття, втілені у художніх образах, аргументуючи їх.

У процесі впровадження запропонованої методики відбулися зміни емоційно-ціннісного ставлення учнів молодших класів до мистецтва: спостерігалось підвищення емоційності, учні висловлювали влучні думки щодо відчутих ними емоційних станів під час сприймання художніх і музичних образів, вдало передавали кольором настрої музики, їхні відповіді були більш ґрунтовними. У молодших школярів експериментальної групи підвищився рівень потреби у спілкуванні з творами мистецтва, сформувалася здатність до естетичного, емоційного сприймання творів мистецтва. Учні залучалися до активного обговорення завдань наступних занять, тематики творів мистецтва для сприймання, варіантів практичних творчих завдань, які їм цікавіші, що свідчить про виникнення різнобічних художньо-естетичних потреб.

Зміни, що відбулися у діяльнісно-творчій сфері учнів експериментальної групи стосовно продуктивності уяви, визначалися умінням надавати нестандартні образні тлумачення, сприймати образи цілісно, здатністю висувати нові, несподівані ідеї, здібністю продукувати нетривіальні художні образи, уникаючи очевидних, типових рішень. Учні самостійно створювали оригінальні художні образи, виявляючи при цьому фантазію, активність у творчій діяльності.

Порівняння результатів констатувального і контрольного етапів експерименту довели ефективність використання розробленої методики, що вплинуло на позитивну динаміку рівнів розвитку художньо-образного мислення молодших школярів у навчально-виховній діяльності. В експериментальній групі відбулися суттєві зміни, а саме: кількість респондентів з високим рівнем розвитку художньо-образного мислення підвищилася на 6,7 %, із середнім рівнем – на 12,2 %, значно знизився відсоток респондентів з низьким рівнем розвитку художньо-образного мислення – на 18,9 % (табл.).

**Динаміка рівнів розвитку художньо-образного мислення
молодших школярів**

Рівні	Експериментальна група				Динаміка	Контрольна група				Динаміка
	на початок експерименту		на кінець експерименту			на початок експерименту		на кінець експерименту		
	осіб	%	осіб	%		осіб	%	осіб	%	
Високий	10	11,1	16	17,8	+6,7	12	13,3	14	15,6	+2,3
Середній	42	46,7	53	58,9	+12,2	43	47,8	48	53,3	+5,5
Низький	38	42,2	21	23,3	-18,9	35	38,9	28	31,1	-7,8

В учнів контрольної групи зазначені зміни менш виражені, спостерігалось незначне підвищення рівнів за вказаними показниками порівняно з експериментальною групою: кількість респондентів з високим рівнем розвитку художньо-образного мислення підвищилася на 2,3 %, із середнім рівнем – на 5,5 %, відсоток респондентів з низьким рівнем розвитку художньо-образного мислення знизився на 7,8 %.

Достовірність результатів дослідження встановлювалася з використанням середньої зваженої арифметичної \bar{X} та методом дисперсійного аналізу критерію Фішера-Снедекора, методом t -критерію Стьюдента.

Отже, якісний та кількісний аналіз результатів експериментальної роботи, їх статистична обробка підтвердили ефективність розроблених педагогічних умов та методики, доцільність її впровадження в практику розвитку художньо-образного мислення молодших школярів у навчально-виховній діяльності.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне обґрунтування та практичне вирішення проблеми розвитку художньо-образного мислення молодших школярів у навчально-виховній діяльності, що досягнуто шляхом впровадження відповідних педагогічних умов і методики. Результати експериментально-дослідної роботи засвідчили ефективність вирішення поставлених завдань і дали підстави для формулювання таких висновків:

1. На основі вивчення, аналізу та узагальнення наукової літератури визначено художньо-образне мислення особистості молодшого школяра як багатокомпонентний пізнавально-творчий процес, якому притаманні емоційність та

асоціативність; він охоплює сприймання образів мистецтва на основі ціннісного ставлення до них, естетичні судження та моделювання власних оригінальних художніх образів завдяки активізації уяви та фантазії. Уточнено структуру художньо-образного мислення молодших школярів, яка складається з таких компонентів: сприймання, емоційність, естетичні судження, уява, фантазія, асоціативність, що виявляються у процесі сприймання мистецтва і під час художньо-творчої діяльності.

На підставі аналізу навчальних програм з різних предметів для початкових класів загальноосвітніх шкіл в ракурсі потенційних можливостей для розвитку художньо-образного мислення молодших школярів зроблено висновок про існування розриву між метою і програмовими завданнями та змістом відповідних дисциплін, що не сприяє розвитку здатності дитини до творчого самовираження у повному обсязі.

2. Узагальнення психолого-педагогічних досліджень з вікових особливостей молодших школярів стало підставою для виокремлення і характеристики критеріїв та показників розвитку художньо-образного мислення: когнітивний критерій (показники: гнучкість мислення, асоціативність мислення, естетичні судження), емоційно-ціннісний критерій (показники: художньо-пізнавальні потреби та інтереси, художнє сприймання та емоційне ставлення до мистецтва), діяльнісно-творчий критерій (показники: продуктивність уяви у художньо-творчій діяльності, оригінальність створених учнями образів). Відповідно до показників виокремлено і схарактеризовано три рівні розвитку художньо-образного мислення молодших школярів у навчально-виховній діяльності: високий, середній, низький. Проведений констатувальний етап експерименту виявив такі рівні розвитку художньо-образного мислення молодших школярів: високий – 13,6 %, середній – 26,0 %, низький – 60,4 %.

3. Визначено та експериментально перевірено, що процес розвитку художньо-образного мислення молодших школярів може бути ефективним за створення і дотримання таких педагогічних умов: спрямування змісту виховання в єдності класно-урочної та позаурочної діяльності на послідовний розвиток основних компонентів художньо-образного мислення (сприймання, емоційність, естетичні судження, асоціювання, уява, фантазія) як особистісних якостей; застосування інтегративного (галузевого та міжгалузевого) підходу до навчально-виховного процесу на уроках і в позаурочній діяльності; стимулювання активної позиції у пізнанні різних видів мистецтва та емоційної сфери молодших школярів; комбінування колективних, групових та індивідуальних форм діяльності учнів та впровадження комплексу методів, художньо-творчих завдань і вправ; застосування особистісно орієнтованого стилю суб'єкт-суб'єктного спілкування.

4. У дисертації представлено розроблену методику розвитку художньо-образного мислення молодших школярів у навчально-виховній діяльності, яка знайшла відображення у змісті підручника "Мистецтво" та посібника (робочого зошита) для 2 класу загальноосвітніх навчальних закладів, які мають відповідний гриф МОН України. У межах виховної класно-урочної діяльності впроваджено творчі завдання та вправи для розвитку компонентів художньо-образного мислення

на уроках мистецтва, “Комплекс асоціативних художньо-образних координаційних вправ для вироблення навички каліграфічного письма на уроках навчання грамоти та математики у 1 класі”, “Комплекс художньо-образних координаційних вправ на уроках математики у 1–4 класах” (навчання грамоти, математика); курс за вибором художньо-естетичного напрямку “Вчимося спостерігати, слухати, творити”. Позаурочна виховна діяльність у досліджуваному напрямі передбачала: виховні години, гурткову роботу, свята, проектну діяльність, проведення екскурсій.

Теоретично обґрунтовано та експериментально доведено продуктивність використання методів навчання та виховання, які сприяють позитивним змінам в розвитку художньо-образного мислення молодших школярів. Такими методами є: стимулювання інтересу до художньо-образної діяльності, створення ситуацій емоційних переживань, експонувальні методи (імпресивні, експресивні), метод проектів, розповідь, бесіда, фасилітована бесіда, ілюстрація, демонстрація, гра, інтерактивні, сугестопедичні й арт-терапевтичні методи.

Порівняння результатів констатувального і контрольного етапів експерименту довели ефективність використання розробленої методики, що вплинуло на позитивну динаміку рівнів розвитку художньо-образного мислення молодших школярів у навчально-виховній діяльності. В експериментальній групі відбулися суттєві зміни, а саме: кількість респондентів з високим рівнем розвитку художньо-образного мислення підвищилася на 6,7 %, із середнім рівнем – на 12,2 %, значно знизився відсоток респондентів з низьким рівнем розвитку художньо-образного мислення – на 18,9 %. В учнів контрольної групи зазначені зміни менш виражені, спостерігалось незначне підвищення рівнів за вказаними показниками порівняно з експериментальною групою.

Узагальнення відповідних емпіричних даних, отриманих під час констатувального та контрольного етапів експериментів, засвідчують, що запропонована методика сприяє підвищенню рівнів розвитку художньо-образного мислення молодших школярів у навчально-виховній діяльності.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розвитку художньо-образного мислення молодших школярів у навчально-виховній діяльності. *Подальшого вивчення потребують* питання: розвитку художньо-образного мислення на інших вікових етапах шкільного навчання, педагогічне осмислення впливу художньо-образного мислення на розвиток художніх здібностей особистості.

Зважаючи на актуальність досліджуваної теми, *рекомендовано* запровадити у навчально-виховну діяльність загальноосвітніх навчальних закладів курс за вибором художньо-естетичного напрямку “Вчимося спостерігати, слухати, творити”, “Комплекс асоціативних художньо-образних координаційних вправ для вироблення навички каліграфічного письма на уроках навчання грамоти та математики у 1 класі”, “Комплекс художньо-образних координаційних вправ на уроках математики у 1–4 класах”.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Дмитренко О. М. (Колотило О. М.) Хвилинки каліграфії на уроках математики у 1–3 класах / Оксана Дмитренко // Початкова школа. – 2002. – № 9. – С. 48–50.
2. Дмитренко О. М. (Колотило О. М.) Система координаційних вправ у межах авторської “Програми формування навичок каліграфічного письма” для дітей 5 років (етап підготовки до школи) та учнів 1–4 класів / Оксана Дмитренко // Початкова школа. – 2008. – № 8. – С. 19–24.
3. Дмитренко О. (Колотило О.) Ілюстрації до книжок як форма художньо-творчої діяльності молодших школярів / Оксана Дмитренко // Мистецтво та освіта. – 2011. – № 2. – С. 53–56.
4. Колотило О. М. Вправи для розвитку асоціативності художньо-образного мислення молодших школярів / Оксана Колотило // Мистецтво та освіта. – 2012. – № 4. – С. 43–46.
5. Колотило О. М. Педагогічні умови розвитку художньо-образного мислення молодших школярів / Оксана Колотило // Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – Кіровоград : Імекс ЛТД. – 2013. – Вип. 17, кн. 1. – С. 336–344.

Стаття у зарубіжному періодичному виданні

6. Колотило О. Н. Развитие художественно-образного мышления младших школьников в учебно-воспитательной деятельности / Оксана Колотило // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. – Курск, 2014. – № 12. – С. 98–102.

Навчальні програми, підручники, посібники

7. Мистецтво : програма для 1–4 кл. / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Н. В. Очеретяна, Дмитренко О. М. (О. М. Колотило) // Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою. 1–4 класи. – К. : Освіта, 2011. – С. 270–295.
8. Мистецтво : підруч. для 2-го кл. загальноосвітніх навч. закл. / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Н. В. Очеретяна, О. М. Дмитренко (О. М. Колотило). – К. : Генеза, 2012. – 160 с. : іл.
9. Мистецтво : робочий зошит для 2 кл. загальноосвітніх навч. закл. / Л. М. Масол [та ін.] ; заг. ред. Л. М. Масол. – К. : Генеза, 2013. – 64 с. : іл.

Публікації у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій

10. Дмитренко О. М. (Колотило О. М.) Художній образ як категорія естетики / Оксана Дмитренко // Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал : матеріали наук.-практ. конф. (за результатами науково-дослідницької роботи Інституту проблем виховання НАПН України у 2010 р.) / за ред.: І. Д. Бега, О. В. Мельника. – Івано-Франківськ : Тіповіт, 2011. – Вип. 1. – С. 31–33.

11. Колотило О. М. Проблема розвитку художньо-образного мислення молодших школярів (за результатами аналізу навчальних програм) / Оксана Колотило // Матеріали звіт. наук.-практ. конф. Інституту проблем виховання НАПН України за 2012 р. [Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал], / за ред.: О. В. Сухомлинської, І. Д. Бега, Г. П. Пустовіта, О. В. Мельника. – Івано-Франківськ : НАІР, 2012. – Вип. 2. – С. 68–71.

12. Колотило О. М. Розвиток художньо-образного мислення молодших школярів на уроках інтегрованого курсу Мистецтво / Оксана Колотило // Поліхудожнє виховання учнів загальноосвітньої школи у процесі впровадження інтегрованих курсів : матеріали Міжнар. Школи метод. досвіду / Л. М. Масол, Л. В. Школяр, А. М. Старєва, Т. В. Кібалова ; за заг. ред. А. М. Старєвої. – Миколаїв : ОППО, 2012. – С. 72–76.

АНОТАЦІЇ

Колотило О. М. Розвиток художньо-образного мислення молодших школярів у навчально-виховній діяльності. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання. – Інститут проблем виховання НАПН України, Київ, 2015.

Дисертаційне дослідження присвячено проблемі розвитку художньо-образного мислення молодших школярів у навчально-виховній діяльності. У роботі проаналізовано філософські, психологічні, педагогічні аспекти досліджуваної проблеми. Розкрито сутність поняття художньо-образного мислення молодших школярів, уточнено його структуру, методи діагностики розвитку художньо-образного мислення молодших школярів у навчально-виховній діяльності. Визначено критерії та показники, виявлено рівні розвитку окресленої якості. Обґрунтовано і апробовано педагогічні умови та методику розвитку художньо-образного мислення молодших школярів у навчально-виховній діяльності.

Ключові слова: художньо-образне мислення, учні початкових класів, навчально-виховна діяльність, педагогічні умови, методика розвитку художньо-образного мислення.

Колотило О. Н. Развитие художественно-образного мышления младших школьников в учебно-воспитательной деятельности. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Институт проблем воспитания НАПН Украины, Киев, 2015.

Диссертационное исследование посвящено проблеме развития художественно-образного мышления младших школьников в учебно-воспитательной деятельности.

Выявлено, что проблема развития художественно-образного мышления младших школьников в учебно-воспитательной деятельности является актуальной и

недостаточно изученной. В проведенном исследовании проанализированы философские, психологические, педагогические аспекты указанной проблемы.

Раскрыта сущность понятия художественно-образного мышления младших школьников как многокомпонентного познавательно-творческого процесса, которому присущи эмоциональность и ассоциативность, он охватывает восприятие образов искусства, основываясь на ценностном отношении к ним, эстетические суждения и моделирование собственных художественных образов благодаря активизации воображения и фантазии.

Уточнена структура художественно-образного мышления младших школьников: эстетическое восприятие, эмоциональность, эстетические суждения, воображение, фантазия, ассоциативность; методы диагностики развития художественно-образного мышления младших школьников в учебно-воспитательной деятельности.

Определены критерии и показатели художественно-образного мышления младших школьников: когнитивный критерий (показатели: гибкость мышления, ассоциативность мышления, эстетические суждения), эмоционально-ценностный критерий (показатели: художественно-познавательные потребности и интересы, художественное восприятие и эмоциональное отношение к искусству, художественным образам), деятельно-творческий критерий (показатели: производительность воображения в художественно творческой деятельности, оригинальность идей-образов).

Обоснованы и апробированы педагогические условия развития художественно-образного мышления младших школьников в учебно-воспитательной деятельности: направленность содержания воспитания в единстве классно-урочной и внеурочной деятельности на последовательное развитие всех основных компонентов художественно-образного мышления как личностных качеств (восприятие, эмоциональность, эстетические суждения, воображение, фантазия, ассоциирование), применение интегративного (отраслевого и межотраслевого) подхода к учебно-воспитательному процессу на уроках и во внеурочной деятельности; стимулирование активной позиции в познании различных видов искусства и эмоциональной сферы младших школьников; комбинирование коллективных, групповых и индивидуальных форм учебной деятельности учащихся и внедрение комплекса методов, творческих заданий и упражнений; применение лично ориентированного стиля субъект-субъектного общения.

В диссертации представлена разработанная методика развития художественно-образного мышления младших школьников в учебно-воспитательной деятельности, которая включает воспитательную классно-урочную и внеурочную деятельность.

Обобщение соответствующих эмпирических данных, полученных в ходе констатирующего и контрольного экспериментов, сравнения результатов учеников экспериментальных и контрольных групп показывают, что предложенная методика содействует повышению уровней развития художественно-образного мышления младших школьников в учебно-воспитательной деятельности.

Ключевые слова: художественно-образное мышление, ученики младших классов, учебно-воспитательная деятельность, педагогические условия, методика развития художественно-образного мышления.

Kolotylo O. M. The Development of Artistic and Creative Thinking of Primary School Students in Educational Activities. – Printed as manuscript.

Thesis for a scientific degree of candidate of pedagogical sciences in speciality 13.00.07 – Theory and Methods of Education. – Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2015.

The dissertation research is devoted to the development of the problem of artistic and creative thinking of primary school students in educational activities. The paper analyzes the philosophical, psychological and pedagogical aspects of the problem. The essence of the concept of artistic and imaginative thinking of primary school students is discovered, its structure and methods of diagnostics of its development are clarified. The criteria and indicators are defined; the levels of the outlined quality are identified. Pedagogical conditions and methods of the development of artistic and creative thinking of primary school students in educational activities are proved and tested.

Keywords: artistic and creative thinking, primary school students, educational activity, pedagogical conditions, methods of the development of artistic and imaginative thinking.

Підписано до друку 20.10.2015 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 85.

«Видавництво “Науковий світ”»[®]
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Казимира Малевича (Боженка), 23, оф. 414.
200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit23@ukr.net
Сайт: nsvit.cc.ua